

ЮФОН

2003 Star ★ Звезда №1

Художник Н.Истомина.

САГААН НАРААР!

Дун сагаан бэлээй,
Дусы сагаан үү гээ
Дирэжсанатир миардас
Дурскаал гэхтэй хонин

жээдээ

Дайда дэлхийн буубал
охи!

Багашуул би фэ баяртайбди,
Булта сагаалха
дуратайбди.

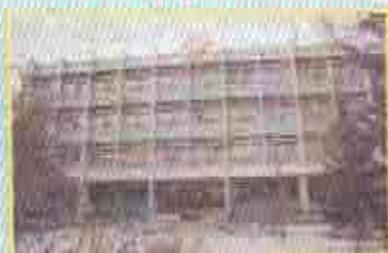
Сагаан нараар!
Сагаалганаар!
Ерүүт манай нааданда
Ехэшүүл, багашуул,

сасуутан.

Найхан дуугаа дуулахабди,
Ноин зугаа хэлсэхэбди,
Хатар цаадаа дэлгэхэбди,
Хава шадалаа туршиахабди.

Дарима Могоева

Подписка! Подписка! Подписка!

Дорогие ребята, уважаемые учителя и родители! Если вы еще не выписали журнал «Одон», можете оформить подписку у себя на почте или у нас в редакции, по адресу: ул. Каландарийшили, 23, 4 этаж, кабинет № 68.

Цена на полугодие - 36 рублей, на год - 72 рубля. Можно подписаться и на 3 месяца. Подписка принимается в любом месяце.

КАК СТАТЬ АВТОРОМ ЖУРНАЛА «ОДОН»

Очень просто. Присылайте свои стихи, рассказы, рисунки, фотографии. Если вы мастерите игрушки, всякие поделки, шьете, вяжете, вышиваете, журнал расскажет о вашем творчестве.

Наш адрес: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландарийшили, 23

«Буряд унэн» (журнал «Одон»)

Наш телефон: 21-54-93.

Подписной индекс 73879

Учредитель - ГУП "Издательский дом "Буряд унэн".
Издается при содействии Министерства образования и науки Республики Бурятия.
Бурятского республиканского педагогического колледжа.

Ежемесячный иллюстрированный детский журнал на бурятском, русском и английском языках,
с приложениями на эвенкийском и сойотском языках.

Главный редактор А.Д. Анзоргов

Редактор Т.В. Самболова

Редакционная коллегия: В.М.Ж. Башланов, Г.Х. Дашиева, П.И. Гиндиншаринов, Л.Д. Тигсаев, Н.Н.Н. Гергенов, Е.Д. Чимитова, В.Р. Тудуйова, А.Ф. Конькова, Ц.Д. Надуулчина, Б.Л. Ляспаринова, П.И. Иссакдин, Е.Д. Милюкова, Д.Г. Фролов.

Объем 2 н.л. Формат 60x84¹/2. Тираж 2000 экз.

Оригинал – макет изготовлен в компьютерном центре Издательского дома "Буряд унэн".

Отпечатан в ОАО «Республиканская типография»

Регистрационное свидетельство N 50124.

Эржүүнэй

Эртүүн түрэлгээдэ,
Эрдэшин отараада
Эсвэлдээ хамналасана
Эржүүний басигин.
Олон хурьгадай
Обоороод байхада,
Ирээдээ бодхдоно
Хэнгээн бэрхэ.
Үниэн хурьгадта
Убю угзсану.

Унашье бана
Удхлаад асарна.
Түнада оронон
Гаватай Эржүүнэй.
Эрэмчээн дэбхэрхэн
Эжсийн залуудай.
Эхир хурьгадыс
Эрхэлүүлэн мэзхэйти.
Эбэр угсаар
Эдэлүүлэн төнжссэн.

ЦЫДЕНЖАБ ЦЫРИТОРОН.

ОНЬ ЙОН БА ХОШОО ҮГЭНҮҮД

- Хонигүй хүн хоонон, моригүй хүн мухар.
- Хуурай газарые үтэгжүүлхэ хонин эрдэни.
- Хэнэ хурьгап хусай болохо, Хүбүүн эрэ болохо.
- Хонёор хүнлэлүүлбэл - үхэрэөр хүндэлэ.
- Хони үсөөтын Хормой богони.
- Хоб туунхаар, Хөниньтэе түү.

САГААЛГАН - ПРАЗДНИК БЕЛОГО МЕСЯЦА

Звучит бурятская мелодия на хуре. Юрта.
Бабушка у очага читает молитву, затем приветствует собравшихся.

Бабушка:

1. Амар мэнд! Сагалан наарэр!
Амгалан жи болохонь болтогийн!
Всё: Болтогой!

Дети:

1. Саган дэгтүүр сагалажа сагалан нара моршбо!
Сагалан дошуу угроюр сагалхын урсацба.

2. Праздник белого месяца в отчём краю -
Новый год по лунному календарю.
В этот день не забуду павстгать, воспесин.
Дела с бабункой, их подправь от души.

3. И спросим у них нежно, с любовью:
Как живете? Как ваше здоровье?
Как встречаете Новый год?
А в ответ тебя бабушка к сердцу прижмет.

4. Жэл бури жээдэ аялжин,
Он бури омот, горюун!
Сагалажа, ноготкожа байхы даа!

5. Наанаа дээрти шана и мэж, байхадан,
Али айматтаа, арад юндоо ушоо ува наана
Удзан жартай цэвэр!
Звучат исполнение к «Принесенской песне», появляется девочка Сүсүн с халаком и с пинапой младока. Дети с халаками качаются и тают песни.

Сын: Сагалан наараэр! Сагалантайэр! Амар мэнд!
Это добрый знак, когда фонарь, искры танкуут заводит.

Когда зимы рассеивается мрак.
В дом жаждящий Белый месяц входит.
Амар мэнд!
Как перенесли морозы жеребята и телят?
Да будет лето травами богато, полна парами подздрами земли!

Дети:

1. Люди в этот день прощают друг другу обиды,
Желают счастья, здоровья и долголетия.
2. До ёмын поклониться темянкам моим рад,
Все мы люди, родня от морей до хребтов.
В этот день все друзья, будь мой и друг второй!
3. Пожилой или юный, просытайтесь душой,
В этот миг новолуны, в этот праздник степной.
Звучит музыка, дети салютуют в юрте.

В зале гаснет свет.

Сын:

Какая чудесная ночь! Тишина и покой.
Бабушки:

В эти часы надо думать только о хорошем, о добром.

Сидеть, чтобы сон в нашем отце не погас.

Рано утром, перед восходом солнца, с небес на облаках спускается богиня Лхамо, чтобы посчитать сколько семей собирается встретить Сагалган: если из трубы идет дымок, значит, в юрте все благополучно.

По северной стены поднимается месяц.

Бабушка и Сын подходят к стене, смотрят на месяц.

Бабушка:

Какой месяц народится, такой и год

будет.

Месяц чинай - год будет хорошим, урожайным, ботылым.

Сөзэ:

Можно петь, разоваться, водить веселый хоровод, Желать друг другу счастья в наступающем году!

Бабушка:

Будамшуу бы нам познать!

Сөзэ:

Мы выйдем с ребятами и широкую поляну и запоем звонкую песню.

Будамшуу услышит ее и, как ветер, примчит из горы.

Ухбууд дуу дуулад!

Дети: Дуулай!

Исполняется песня: «Будамшуу».

Исполняется танец наездников (с Будамшуу).

Будамшуу:

Мэнэ амар! Сагаланшар!

Бабушка:

Пани яблока ербэг тут?

Сөзэ:

Как доехали?

Дети: Пани даа! Мэнэ амар! Сагаланшар! (пила с молоком идет по крутым склонам).

Сөзэ:

Сагаланшарийн сүрье, саглан че ондай дэлтэрбү!

Сагалан эзэс баригты.

Будамшуу:

В праздник Белого месяца, как у нас повелось, Людям надо бы встретиться, чтоб светлее жилось!

Чтоб уединюсь торе, чтоб тучиеди стала,

Чтобы небо над изгорьем голубило всегда!

- Исполняется песня «Сагаланшар».

- Исполняется «Ганец Маско» (бубен).

Выходит под Овны: Сагалан шаршар!

урчилатай, имжалатай

үзэрнүүд сэргээ байн,

үзим бийхандар

байлшил эрьеэж байн!

Будамшуу:

Спасибо за твои благопожелания.

Овны уходят.

Бедущий:

Сагаланшар отмечается на исходе зимы, которая пленительно отступает и переносит полночь весны.

Дети играют на металлофонах.

Следует исполнить песню «Хөх тансам сүрье».

Будамшуу проводит соревнования между юртами:

1 юрта

2 юрта

3 юрта.

Зонут Овчику. Исполняется летняя песня.

Дети танцуют «Ёхор».

В конце все поклонами Бурятии «Гасийн, ожрилаа, спасиба».

Сценарий праздника составлен учительницей бурятского языка ДОУ №67, №29, 1995.

СЭСЭРЛИГЭЙ НААДАН

Хүүгэд, сагалан эдэзи табаг иэрлэгты!

Эзэн олоор иэрлэхэн хүн шан аваха.

1. *Бүч*

7. *Ларса*

2. *Залхий*

8. *Үриэн*

3. *Ааруул*

9. *Ногсурт*

4. *Тонни*

10. *Кефир*

5. *Айраг*

11. *Сир гэхэ мон*

6. *Тарас*

Кроссворд «12 жэл»

Зургаадахи угз ташадаши,
кроссвордын гол угз гаражса
эрхэг.

1. Гээжгүй шад, яйцрайз,
Гэмийнгүй шад, гомидэй.

2. Уутын тээвэртэй хүчлийн,
Уут фрэгийн бүтэй.

3. Хон-хон дундай,
Хийдний дээрээ дээлэгэй.
4. Хүртэл улан түүнтэй,

Хүн ишнэг аншиний.

5. Эзэнээ туна хүрэгээс,
Эзэгээ тухэр бийдэй.

6. Төвөөн талаар

Бэхжүүлэх,
Ноёнхиан үзүүлэх.

САГААН һАРЫН ГЭСӨР БОЛОН ДАНГИНАЛА

Абай Гэсэр хүбүүн

Арад шийдвүүр нийтэй.

Абай Гэсэр хүбүүн

Арадай оюунд мунхэ юм.

Эндр Гэсэр цүүд мурасээн,

Эрчинчээнд ичилжээ.

Эрэлж мэдээг танынай,

Эрэлжээ даржин, бэхжигий.

Үзэхэрьшиг улжсан,

Үрээнд түүхээ хөврээн,

Үзэхүснэг ишгийн,

Хархуу хүчээг түришнэ.

Залхуу, сэбэр Гэсэрчүүд

Залхуу гаднастай охидын?

Залхай эзлэхүүр бусамаагүй,

Сүүчиг сагийг алтсхийг суу?

“...”

Үзэхүйтэй орон гарбаслагий,

Эзлэхүйтэй ийвэртэй

Эндрхээн бичигшиг хатирна.

Энээ түүхийг сасарна.

Сэбэр нийхэн шарийн,

Сэжүүлжинчийн дэлжээдэл,

Дасаны чийн худалжны

Далданы зөхөрлийн дэлжинийн.

Олон хэлэх язгуул,

Голон бодивийн язарба,

Гто заманыг мэдээлэг

Горынк подовд тандорой.

Зөвхөн хоол булаачидын

Эснэр хүний язига

Эндр дотоодын горилго-

Лиджүү дүрцэлэни хархуукаа.

Үзэхүйтэй ийвэрээдээ

Үрэдүүснэг ийвэрэй суу?”

Хүнээ ижигшиг ийрүүлжээ

Хүрээж тинай уурхэг суу?”

Цырен-Ханда Хубитуева.

НААДАН ДЭЭРЭЭ ЕРЭЭБДИ...

Улан-Удэ хотын 19-дэхи күргүүчин 5 «б» класста болон өвчдөртэй ургаачаа һэмдэй. Үүгээд классын уран шөөр шэмэрээ, ялагар наихан костюм, бурганд дахь хүснэгийн танц эзлэхийн дараа гарай богино Долгорма Намсараевна Дашиева хүүгээдэе, хүндэт ашигдлын түрэлхидэй урин дулсанаш амаршалла.

Шостой хүннүүтэй үеийн бурганд хохороброй наадаа чиглаагаа ишгээж.

Нашаа дээрээс сэргэлэж дээ,
Наадахана оржиджжээн...

«Тоон тохиотгой тухай

дэу дуулжва, таавари
таалсаба угтэй наадаа
харуулса Аня Бабушкина,
Дари Банзаракцаева, Витя
Борхонов, Булат Буюнтуев,
Сокто Дамбиец, Слава
Маленков, Даши Платонова,
Лиза Цыбикова, Номто Шагдаров,
Женя Хатагарова, Эдик
Балданов, Булат Дыршиков,
Люна Абидуева, Таня
Круглова, Борис Дугаров
болон бусад аллон шүлжээ-
дүү, тааварын эзлэдээгээ байгаа.

Энэ наадныг бэлэдэхэдээ Д.О.Батожсабайн иргэ-
нээстэй Республикийн эдирнүүлэх библиотекийн худалда-
нчилэгч С.Б.Булатова нутгаа күргэхэн, мун хүндэтэй
турэлхийд М.К.Борхонова, В.Ц.Багданова, И.Ф.Дыр-
шикова, Д.Д.Шагдарова, Г.В.Бабушкина, Ю.В.Круглова,
Н.К.Банзаракцаева, А.А.Дугарова болон бусад
худалдаана оруулаа.

«Одон» журналийн хитидаг, захижсаа, үшнэдэг 5 б
классийн хувьд басагадтаа эргимээр нуриж, бэрхэд
хүрүүд болохыг хүсээж дээ. Директор В.И.Хаминуев
тургутай күргүүчин колективийн улан Хонин жээлээр
амаршалынбоди!

Түүн САМБЭЛЛОВА.

WE'VE COME TO «NAADAN»...

We were invited to the holiday of the 5th Form «bo» at School № 19 in Ulan-Ude. The pupils had decorated their classroom and prepared bright costumes and Buryat clothing.

Dolgorma Namсараевна Дашиева, a high category teacher, cordially greeted the children, guests and parents.

Mischiefous and cheerful children began their «naaduu» with a Buryat round dance (ryskhor).

Ихэвчлийн тохиотгой тухай

Дэлхийн эхийн тохиотгой тухай

They performed the song «Тоон тохиотгой тухай», set ryddies played a joyful game. Аяна Бабушкина, Дари Банзаракцаева,

ПРИШЛИ МЫ НА НААДАН...

Нас пригласили на праздник в 5 «б» класса школы № 19 г. Улан-Удэ. Дети украсили свой класс, присотовили яркие костюмы, бурятскую одежду. Учитатель бурятского языка высшей категории Долгорма Намсараевна Дашиева сердечно приветствовала детей, дорогих гостей и родителей.

Озорные веселые ребята начали свой наадан бурятским ёхором:

Пришли мы на наадан,
Пришли мы веселиться...

Они спели песню «Тоон тохиотгой тухай», загадывали загадки, устроили веселки игру Аяна Бабушкина, Дари Банзаракцаева, Витя Борхонов, Булат Буюнтуев, Сокто Дамбиец, Слава Маленков, Даши Платонова, Лиза Цыбикова, Номто Шагдаров, Женя Хатагарова, Эдик Балданов, Булат Дыршиков, Люна Абидуева, Таня Круглова, Борис Дугаров и другие знают много стихов,

песен и загадок.

При подготовке к празднику большую помощь оказали сотрудники Республиканской юношеской библиотеки им. Д.О.Батожсабая С.Б.Булатова, а также родители М.К.Борхонова, В.Ц.Багданова, И.Ф.Дыршикова, Д.Д.Шагдарова, Г.В.Бабушкина, Ю.В.Круглова, Н.К.Банзаракцаева, А.А.Дугарова и другие.

Мальчикам и девочкам 5 «б» класса, которые дружат с журналом «Одон», выписывают и читают его, пожелаем успешно учиться и стать хорошими людьми. А коллектив школы во главе с директором В.И.Хаминуевым поздравляем и Годам Байгийн оны!

Чтобы вывести из текста, нужно нажать правую кнопку мыши и выбрать «Копировать».
Учитель библиотеки Булат Буюнтуев, Сокто Дамбиец, Слава Маленков, Даши Платонова, Лиза Цыбикова, Номто Шагдаров, Женя Хатагарова, Эдик Балданов, Булат Дыршиков, Аяна Абидуева, Таня Круглова, Борис Дугаров и другие, knew many poems, songs and riddles.

S.B. Bulyntuev, an employee of the Republic's youth library, after D.O. Batoshabai, and such parents as M.K. Borkhonova V.T. Baldanova, I.E. Dyrshikov, D.D. Shagdarova, G.V. Babushina, Yu.V. Kruglova, N.K. Banzaraktsaeva, A.A. Dugarova and others helped to prepare for the holiday.

We wish all the boys and girls of the 5th Form «bo» who make friends with the magazine «Odon», subscribe and read it to study well and become good people. We congratulate the school staff headed by the principle V.I. Khaminuiev with the Year of a Water Sheep!

Рукопись подготовлена

Республикийн дэбисхэртийн Алайрай, Бархоной, Түнхэнэй, Троицкосавсын, Баргажанай, Эхирэд-Булгадай, Хорин, Агын аймагууд болон Дээдэз-Үйлий уезд оруулагддаг. Аймагууд хошуунтнаа, тийхээдээ уезд волостиноо бурилдээж байжин.

Республика болохдоо буряад-монгол болон орд хэлтийн адлы эрхэтэй болоо гэмээ тодорхойлогддог, тийхээдээ буряадуудай ижсануудас хошуунгуудтаа данса ёнзэг буряад-монгол хэзэн дээрээ ябуулагддаг байжин.

Рэгээма БАТОМУНКУЕВА,
Үндэштээний номийн сангай
төхөнгөй даагшиа.

НАШ СЛОВАРЬ

Эрдэни зэндэмэни – сокровище

Алас Дурна – Дальний Восток

Зарлагдаа – создан

Адлы эрхэтэй – равноправны

Данса бэшэг – делюкпромынство

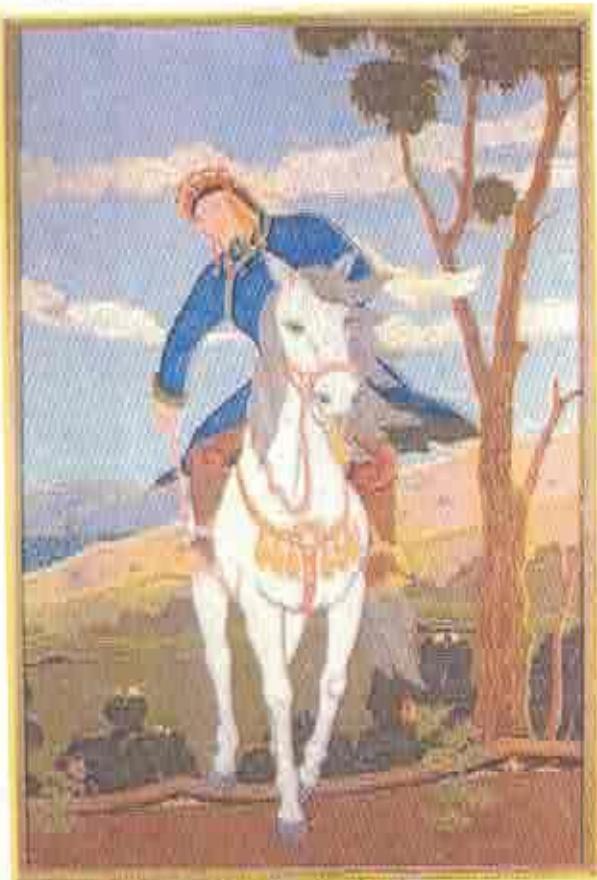
Найхан даа, манай түрэл Буряад орши! Ургэн нийнээ таш дайда, барагдашагуй тайга, унфэр уула хаданууд, гүн гүнзээы Байгал дайтай... Манай хизаарай байгаалши хэр угнаа хүн зоной дура татадас.

Дайтай гэжээ арай зоной изрэлэнт Байгал дээхэйн эрээни энэдэмэний, түнгэлэг сэбэр унатай, эсээн гүнзээы, эндэй яланын загаанаар баян шуур болоно.

Мундо Буряад Республикийн анхан байгуулалтадаар 80 жилийн ойн бавртаа дашаралдуулсан, тобигчоноор түүхийн уудамай.

1923 онд майн 30-да, Сибирьтэй болон Алас Дурна зүгтэг газждан дайтай дүүрэхэнэй үүзээр Буряад-Монголий Автомомито Совет Социалист Республика байгуулждаа, хуряаныгаар БМАССР, Түбшээ Дээдэз-Үйлийн хотоюн болонон байна.

1923 онд декабрийн 4-ээд БМАССР-ээд нэгдэхийн съезд зарлагдаа. Эндээ Арадай Комиссариутай Совет байгуулждана, түрүүлэгчээр Михеий Николаевич Ербенов нунгагданан түүхээтэй.

Использован диптих Л.Доржсева «Моя Бурят-Монголия.»

«Родная Бурятия»

Дорогие ребята, уважаемые учителя и родители!

Журнал «Одон» объявил конкурс стихов и рассказов «Родная Бурятия», посвященный 80-летию образования Республики Бурятия. Цели конкурса - воспитание любви к Родине, выявление одаренных детей, пишущих на бурятском, русском, эвенкийском языках. Принимаются стихи и небольшие рассказы (не более 2 страниц) на бурятском, русском и эвенкийском языках.

I номинация - 1-4 классы

II номинация - 5-7 классы

III номинация - 8-11 классы

Итоги будут подведены 12 мая 2003 г. Работы отправляйте по адресу: 670000 Улан-Удэ, ул. Каландаришиевы, 23. Журнал «Одон» конкурс «Родная Бурятия». Обязательно укажите свой адрес, имя и фамилию, школу и класс.

К нам уже поступили первые письма, с которых мы начинаем публикации конкурсных работ.

Редакция.

МИНИЙ НЮТАГ

Бархан үндэр уулатай,
Буурал хара булгатай
Миний нютаг Баргажсан.
Дуута суута хүбүүдээ
Далижсүүлнан Баянголти.
Буряад зондоо суурхуулсан
Борис Будаев абарга,
Буряд дуугаа ханхинуулсан
Максим Раднаев дуушан.

Мунко ДАБАЕВ,
89-дэхи нургуудын-саадай
5 «б» классийн нурагчай.

От счастья душа
Цветет и пахнет
Свежестью весны.
От счастья мир
Поет песни любви.
От счастья не спится
Муза пробуждается во
мне,

И все живет от
Счастья на земле.

Александр ДОРОФЕЕВ,
ученик Верхнээсиримской
средней школы.
На фото Александр с
собакой Кнопкой и
Виталий Емельянов.

* * *

Люблю бурятскую землю
За горы и тайгу,
За край родной
Тарбагатайский мой.
Бурятская земля!
Как ты полна
Лесами, степями, полями.
И лучшее нет богатства
На земле, чем родина -
Моя бурятская земля!

Нам пишут

БУРЯД ОРОН

Түхэрээн энэ юртгмын
Зүүн зүйтгийн түбхинэхэн
Домог болонон Буряад оромни.
Үлзы гоё байгаалтай,
Адуу малзар баян
Түрээн оромни - энэл.
Ургэн схэ Буряадайм
Үлзы найхан Улаан-Үдэл.
Үндэр ехэ гэриүүдээрээ,
Ургэн ехэ үйлсэнүүдээрээ,
Уран бэрхэ зондоороо
Ургажа бодоол Улаан-Үдэмни.

УПЮӨ ДАХИН ЭЖҮҮДЭЭ...

Хайрата миний эжы!
Түмэн жаргалын үзэгүй,
Түрээн ори ганса уриэ орхин
Туби дэлхийнээс сашаа
Хүхэ номши тэнгэридэ гаралдни.
Хайрата миний эжы!
Хоног ошохо бүри
Хододоол шамаян үгүлийб.
Баарлан эжым!
Буурал сагази төөбин болонгүй,
Газар дэлхэйн гурбан зоолзнице үзэгүй,
Аша гушанзарай наада харангүй,
Алтан дэлхийнээ яваалши.
Энэ үнгэржэ ошофон наандаа зобооп,
Эрьеэгээрхэ наандаа жаргарай, эжы!

* * *

Вечер. Я стою у окна.
В сумерках вечернего зноя
Город зажег огни.
Черной тенью легла на город мгла.
Полный месяц светит мне в окно,
Млечный путь через звездное небо
Простирает дорогу к тебе.
Милый мой! В мечтах и в снах,
В дороге или дома -
Всегда и всегда
Тобой, одним тобой
Томится и грустит,
Тоской наполненное сердце!

ЗАХААМИН НЮТАГ

Ургэн ехэ дайдаар
Үргийн сэснээр толорнон,
Хонгёо дуугаа зэдэлүүлнэн,
Хада үндэр уулшиудтай

Захаамин нютагни нэмжинэ.
Далан табан жэлэй хугасаада
Домогтол хубилаал нютагни.
Түхэрээн энэ дэлхэй дээрэ
Түрэжэ миний мунцэлхээ,
Тоонго болохо Бургэм
Утгай намаха аbabat.

Эдэ шүүхэгүүдье *Бургын дунда нүргүүлийн*
буриад хэлэгийн багши Ринчин-Ханда
Содномовна Очирови эльгээбэ.

БҮРГЭ ГОЛНАЙ

Эрьеэс билтаржа халинан
Эршэтэй Бүргэ голнай
Эрьоулгэ уные тогтоохо
Эрьоулдэг зэрсэгтэл адлишуу.

Дайдаанаа сэсэржэ һабатаан
Дээдэхэн Бүргэ голнай
Гүлгэлхэ һөөгүүдэй задарха
Гурблэе гээзгээдэл адирхуу.

Аян ГОМБОЕВА, 8-дахи класс.

ҮБЭЛ

Бүргэ нютагайм талада
Бүрхэг үбэл ерэбэ.
Бушуу һалхин сухалдан,
Булга хүнүүл длаарана.
Сагаан үбгэн айлышалжа,
Санаар нютагым хушаба.
Санаар ухижүүд гудгажа,
Санаан хүүгээдные хэжэ наадана.

Соёлма ДЫМБЫЛОВА,
7-дохи класс.

САНАН

Үглөөгүүр эртэ һэрихэдэм,
Үбэл ерэнхэй байбал.
Үүдээ нээгээд харахадам,
Үнжэгэн санан хэбтэблэл.
Сагаан санин, сагаан санан
Паруул болоно газар дэлхэй,
Парганаб би сананнаа
Пануулна намда үхижүүн наьнем.

*Омир ЦЫДЕНОВ,
7-дохи класс*

УХИБҮҮДЭЙ БАЙР

Түрүүшүн санан оржо,
Түрүүшүн хүйтэн үзэрнүүд.
Гасаалтан жабарай улэбэнье,
Газаагуур ишидана үхижүүд.

Гизар дэлхэй санаар хушагданхай,
Энээндэ үхижүүд баяртай.
Наранай нулаханаар игаабашье,
Гэртээ хүүтэд нуунагүйл даа.

*Жаргалма ЦЫБИКОВА,
9 класс.*

ПРИШЛА ЗИМА

Пришла вора
Холода и стужки,
Ветров и выюги.
Снежная равнина,
Нежная снежинка
Крутит, крутит в
шляске,
Пляшет, пляшет в
танце.
Черная земля
Принакрылась
снегом
Словно одеялом,
Сотканным из снега.

*Баярма
ДАНЗАНОВА,
5 класс.*

МОЕ СЕЛО

Мое родное село,
Мое родное гнездо,
Здесь я родилась,
Здесь я живу.

Все мне здесь роднос,
Все мне здесь знакомо:
И березовые рощи,
И лесные опушки.

Летом земляника,
Осенью черника.
До чего же хорошо,
До чего же мне тепло.

*Баярма ДАНЗАНОВА,
ученица 7 класса.*

УХИБҮҮД

Ажалда схэд дуратай,
Манай иютагай үхижүүд.
Эжидээ туналха дуратай,
Мүнөөнэймний үхижүүд!

Үглөөгүүр эртэ бодожо,
Гутал хубсаанаа үмдэнэ.
Хүхюутэйгэр ишур гаралга угаажа,
Хүрэнээс булялдан ууна.

Шабар соогуур хүл июсэгоор,
Гуриигөө шамажархёод,
Иишээ тиншээ гүйлдэноор,
Гэртээ харайлдажа ерэнэд.

*Саяна ДОРЖИЕВА,
6 класс.*

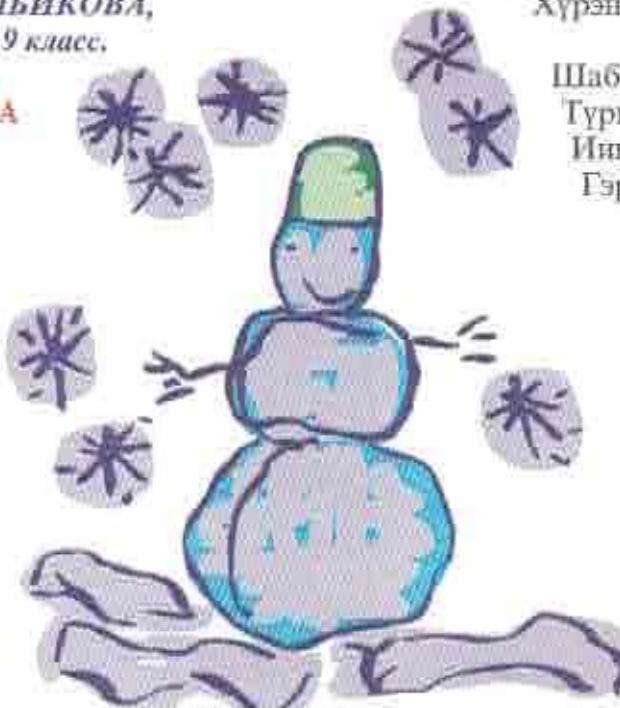
ГҮЛГЭХЭН

Бийхихан тарган
гүлгэхэн
Бултайжа хараба
намайе.
Тэрэмни харахан,
хөөрхэхэн
Тэбэрийн срэблэл намайе.
Ехэ бэрхэ шадалтай,
Хурданаар гүйж
срэдэг.

Багихан, табан наратай
Барас түргээвр уграна.

*Баярма ДАРМАЕВА,
7-дохи класс.*

**Все юные авторы-ученики Бургуйской
средней школы Закаменского района.**

ХОНИН

Хүний эрээний эмчилгээний амитадын нургыг абагийнад нэвтрүүштэй хонин мал. Хонийн дүүтийн түүрэл - мүүфлон, архар ба аргалийн амитад болно. Хонийн тохиоосороо нарийн, хахад нэгүүп, шэргүүн үүдлийн бойтон хубаардаг. Мүүийн дэлхийн дээрээ 150 зүйдийгүй түрээжүүлж бий. Нэрлэвэл, асканий, кавказий, алтайц, чобанкаалын, киргизэхэж иштэй. Хонийн малай нааны 11-13 жилийн таанчлуулж ирэх хониний 21 наана хүрэдэг.

ХОНИНОЙ НҮН

Үрдэг хого сагнаа хониний нүн ишмээс хөтөлжээжээ зон мэхдээдэг. Хониний нүн:

сөөб 100 гаруй нээжээдээ тодосуудын ямын, Иэрээбүү бэлжүү, сінхар, минеральны байнан. Хонтуу ба зөвлөн-сыр хониний нүүр хэдэг. Жинчилхэдэг, кавказий, пекорин, горгонзолуу, ракфор, брынзэгээхээ мээмэгээрээ бийдэг ниймжлийн. Тэрэний хонинийн түүрээдээ нийтийн эсэн: нааруул, алраг, гайчин, магнит, тиара, гэхээ мээлж. Каракуль үүдлийн хонин хүрэгээ тэжээхээ үеэдээ 65-80 килограмм нь бийбэсэд - 200, үнэгийн - 120-175 килограмм үзэдэг. Энээд нутгийн зүүн түүхийн фризээс үзүүлж хонинийн хонинийн нийтийн эсэндээ? Түрэгийнээс түрэгийн эсэндээ?

БРЫНЗЭ

Хониний нүн буса шаад, дээрээгээ байсан уртасийн шаад), нүүс бүлжэн болотой байдагад, оздротын шираг холижко 15-20 минутын бусалгаха. Бусалгахадаа сийбар үзлэн шумжилж болго, энэжиний шуугж болдоод, багахангаар дийнгэж болдоод, хөөрхөтлигийн хоорондоо хүндэ юулээр дордийн бийгээдээ. Энэнийн брынзэ болно. Түрэгийн түүхийн эдээдээ олондоо хийтийн дээрээхээ.

1 лантр хониний нүндээ 200 грамм шираг таатихо.

С.Бабусев

Хүндын төөлэй

Буряад шинжүүдтэй нүхийн ядралтадаа улсын, эзэнтэй, хүний түрээ орса, алийн тохиолд морилжсо гэрээнд хүндийн ашигийн хөмөртөө юулжад, хүчин, майтайгийн сагийн эзлэх, дархийн бүрэлжээ, хүндийгээ заншижай.

Тохиолдгаа доодо ургыс хэсэгчилжсэнд, алтшарь наийшар гал дээрэх хүчхүчээ, тийн сэгээрээг ишигдажишиг үйн, тайлагийн бүтээг тайбайдаг.

Танийн шинж шаамыг ябланишад, алтшайнгаа урда шабижархивасгүй, харин төрлийн синийн энэ заншидгаар тайбайдаг юм. Тийнээ алтшайдтаа хүрэхэдээ, тохиолдажишиг тохиолдооринь гарчашаа харуулсан барийн, нарийн бүрэсэн бүрэгийн хүчээг дээрээш ишар руу зурсуулж чадаа тайбайдаг байна.

Нимээ хүндээг хүртэлхийн шинжийн тохиолкоо авахадаа, хөнгийн төлөгийн дундадаа дүрбэн (гурбан) хүчүүчийн гаралт, отгонийн хүндээс түрүүн тайвас, тийнээд тохиолдигийн хоёр жэлбэжсийн түрэг-гүрбэн зүйн миса түйнэн шинжээг аваад, шийнхүүгийн нөөц олноо алаа хүрэхээ, илгэвэдүүлийн хоёр таладаа һүүнен пухадтоо үзэжсэн гурвалжтай.

Тэрэгийн нууцээр шинжийн гээдлэгчийн буснаадаа. Төрөл нийтийн хүн тэрэг бород агаа талаанадань убраа тифхинчийн абаха нүхээдээ гаргайд, битихийн халбагатайгаар гүй, алийн хийнчийн чна хээд, алтшандын дахин баридаг.

Төвлэй тайшига эзэнээ бүри урдаа сагуудийн эхийн түүхийн. Гэрт холын үедээ зарим буряад шинжүүдтэй ишээ шийнээ бий заншиж бий тэн. Ажиглаа дэлхийн эзэ болон түүгээ абалжин эхийн хийн-хабарийн сагийн ишээ ултр баяртайшгар угсралж байгаа. Иштэгэй ишээ айлийхи нийтийн дээрээрийн гаргахаа хони бүхслийн улсын тохижуулж таргалтуулдаг нэн. Нийнээрэй эхийнхийн, усгалжийнчны ахалдагчадаа, алтшаг нутгийнчны эсээ ахаа захи хүндийн хүндээгээ хийнчийнгээ бүсгүйнчийн тохижуулж байсан эзээд, баридаг байна: «Төвлэй дээдээсээ баршиш».

ХУРЬГАН ЭӨГ ХОЁР

Хагсүү сагна хэнэлээс,
Хотандо үзэхэн хурьгахын
Хабираб сагна тоонархон,
Хүхжэн добноор гүнгиз.

Үнэ шаргал сээгэв
Үнэхнэр сагна сабхазын,
Үйснүү-үйснүүн һэмээзи
Үндөт үзүү-хоншуухан.

Шамхүүд узлахаа даб гэхэдээ,
Шаргал сээгэвийн һэвшээндэ
Шарахан тархяа һээсэржсэ,
Сондоон хурьган даб гэв.

ТӨО БОДОЛГО

Даабари: Тус төо бодолгонуудта асуудалыень хубилгагты.

- Нэгэ үдэр гар хайшаар нэгэ хүн 15 хони хайшалдаг. Нүгөө хүн хайшалдаг машинаар нэгэ үдэр 60 хони хайшалдаг. Тиихэдэ машинаар хэдэх хони үлүү хайшалнаб?
- Дэлхийн бэрхээ хони хайшалагшад нэгэ хони 2 минута соо хайшалдаг. Тиихэдэ 6 час соо хэдэх хони хайшалхаб?
- Хоёр часай турша соо 36 хони хайшалагшад 432 хони хайшалба. Тиихэдэ хэдэх хони нэгэ минута соо хайшалбаб?

ТААБАРИНУУД

1. Борохон эшэгэн борсогондоо, борсогондоо таргалаа (хонийн поно эзэрхэд).

2. Мяахан толгойтой,

Шоройн хэтээгэй,

Ялан ургэнэй (хонийн хурьган).

3. Хор-хар сүүгөөр

Хоргоод тобшо гэээбэб (хонийн түрүүн).

Цыплова Вали

ХУРЬГАН

Гэрэндийн узлаа хирээхэн соо
Гурбан хургалд хийтээд.

«Тэрэ» гээсэ һүрэлдэнд,

Тэвтрэхээсэхэе ичдээрд.

Тээгэгн гарнан хургийнгийн

Тэнхээ шадая оротхай.

Хотчуухан ўбкэндэ дуратайхан.

Холбою харин мирина.

Т.Д. Замбаловагай «Табан хушиун мал» помноо аблана.

Ведущий Е. В. Байков

Занятие № 7

КОНЬ.

Обозначение. Ход (примеры запоминания хода коня).

Особенности хода.

Конь – это особенная фигура на шахматной доске. Если все фигуры ходят по прямым или косым линиям, то он перемещается по изогнутой линии.

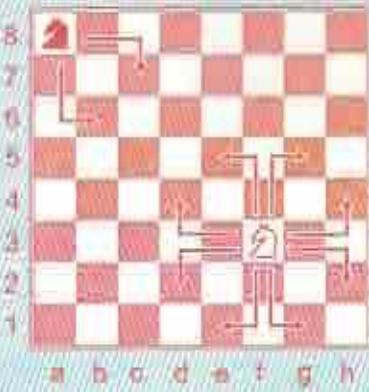
Правило: Конь ходит и бьет одинаковой буквой "Г" по всем направлениям – два шага вперед, назад или вбок, а затем шаг в сторону.

Конь уничтожает фигуры противника не по пути движения, во время прыжка, а на конечной "остановке".

Конь обозначается большой буквой "K".

На диаграмме 17 показано, что конь, находящийся в центре доски, например, на поле f3 имеет в своем распоряжении – 8 полей: d2, d4, e1, e5, g1, g5, h2 и h4, а у коня a8, находящегося в углу, всего 2 хода. Чем больше полей обстреливает конь, тем лучше его располагать в центре доски.

Диаграмма 17

Правило, облегчающее запоминание хода коня: он всегда совершает только три шага.

Если ферзь – самая сильная фигура, то конь – самая "хитрая" фигура. Запомним особенности коня:

1) Он все время меняет цвет поля. Если до хода конь стоит на белом поле, то после хода обязательно окажется на черном и наоборот.

2) В отличие от других фигур, конь не может останавливаться на полу пути. Свой прыжок он обязан совершить до конца.

3) У коня есть одно важное свойство, которого нет ни у каких фигур – он может прыгать через любые фигуры, лишь бы путь, на которое он может прыгнуть, не было бы занято своей фигурой.

Конь по силе равен слону, хотя и резко отличается от него по своим действиям. Коню доступны все поля доски. В этом отношении он имеет преимущество перед слоном, которому очень уступает в дальности.

Известный тренер А.Л. Матузова с учениками

Диаграмма 18

Слон может поймать коня 1.Cd5 и у черного коня нет ходов, все поля b3, b7, c4, с6 находятся под боем слона.

Упражнения:

1. "Кругосветное путешествие коня" – пройти конем с поля a1 по доске, лопав во все углы и возвратиться на a1. Сделать это за 20 ходов.

2. За сколько ходов можно попасть конем с поля g1 на соседнее поле f1?

3. Может ли конь побить пешку или фигуру противника по пути движения?

4. Какая фигура может перескакивать через другие фигуры?

5. Кто сильнее: конь или слон?

ВСЕ НАЧАЛОСЬ С ИГОЛКИ И НАПЕРСТКА...

Ребята, а вы знакомы с театром танца и песни «Бадма Сэсэг»? Им руководит известный танцор и постановщик Дандар Бадлуев. На фотографии все танцовщицы этого ансамбля. Послушайте, что у них однажды произошло. Перед Сагаалгном (а это было в прошлом году), собрались все девушки, и

решили сшить красивые одеяния. Взяли в руки иголку с ниткой. И ... сотворили чудеса. Когда каждая из них примерила свой наряд, надела украшения, началось дефиле. Так появился танец «Дангиа Белого Месяца». Вот такая новогодняя история началась с обычновенных иголки и наперстка.

ЗҮҮ ХУРАБШАА ЭХИТЭЙ...

«Бадма Сэсэг» гээнд дуунай, хатар пааданай театр мэдэхэгүй? Тэрэндээ мэдээжэхэвчийн хатаршан, найруулдагна Дандар Бадлуев хутээబэрнилдэг. Энэ фото-зураг дээрээ ансамблний хатар наадагшад. Нэгэтэ (үнгэрнэн жэлдэ нэн), Сагаадганий найндэрэй болохобо байхада, энэ ансамблини басагад сугларжа, гоё найхан хубсаана хүнэр бөхөгжэ шинидэбэ.

Зүү, утажа гартаа абаба. Тийгээд... эди плэдисэх харуулбал даа.

Оёон хубсаанаа үмдэжэ үзээд, гоё найхан зүүдхэмнүүдээ зүүнэндээ удаа хараалга – дефиле эхилбэх. Ихэгээ «Сагаан нарын дангина» гээн хатар бни болоо нэй. Шэнэ жэлдэй энэхэн ушир юрын лэ зүү хурабшанаа эхилэх бшуу.

Янжама ЖАПОВА.